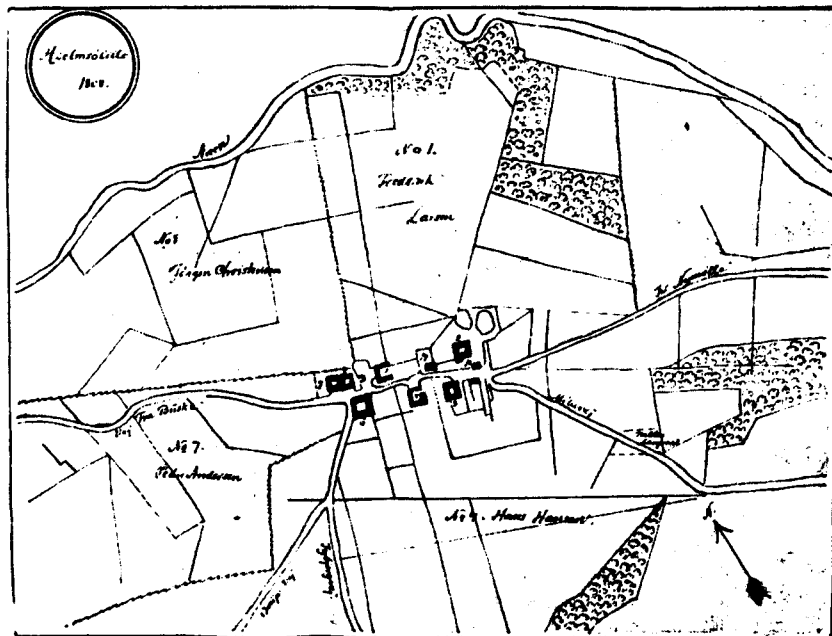

HJELMSØLILLE

MATR. NR. 1

NÆSTVED MUSEUM
UNDERSØGELSE 1984
NÆM 82:107

(JF 1986:160)

NÆSTVED MUSEUM 1985

82:107

Indhold

Indledning.....s.1

Undersøgelsen 1984.....s.2

Oversigtsplan 1:500.....s.4

Område I - felt A.....s.5

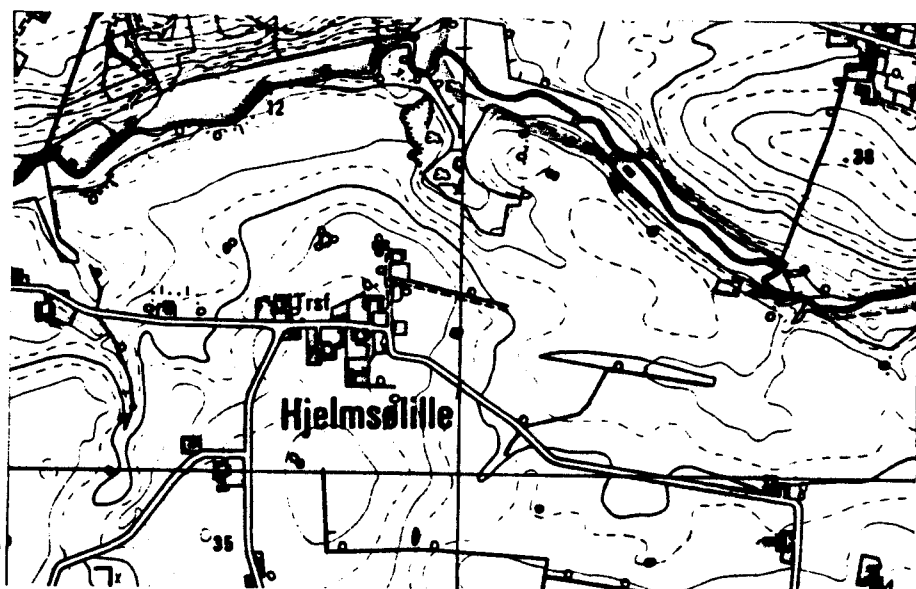
Område II - felt C,G,H og J.....s.7

Område III - felt B,D og E.....s.9

Område IV - felt F.....s.9

Konklusion.....s.10

Tekniske oplysninger.....s.11

Hjelmsølle, udsnit af 4 cm-kort.

82:107

Beretning

Indledning.

Midt i den lille landsby Hjelmsøllille i Tybjerg sogn syd for Susåen findes i dag en dyrket mark nord for bygaden.

På denne mark lå tidligere en gård, matr.nr. 1, som brændte i 1896.

Svend Jørgensen, som er østlig nabo til marken, der ejes af gård-ejer Børge Israelsen, har i flere år interesseret sig for denne mark og dens historie.

Svend Jørgensen har i fuld forståelse med ejeren afsøgt marken med metaldetektor og har derved gjort en lang række fund, som han efterhånden indleverer til Næstved Museum.

Det fund, som satte gang i disse indleveringer, var en middelalderlig forgyldt fingerring med en madonnaframstilling. Svend Jørgensen afleverede denne ring blandt andre genstande i 1982, og ringen er erklæret danefæ og opbevares i dag på Nationalmuseet.

Der tegnede sig efterhånden et billede af tomtens historie, idet fundene afspejler ubrudte aktiviteter fra vikingetiden frem til i dag.

Svend Jørgensen fortsætter sin afsøgning af marken, og ved museets mellemkomst indsamles nu også potteskår i pløjelaget. Keramikken omfatter en stor procentdel østersøkeramik.

Blandt metalsagerne samler interessen sig især om sporene efter en bronzestøbers arbejde.

Fra museets side var vi interesserede i at undersøge, om den igangværende dyrkning truede eventuelle kulturlag og konstruktioner under pløjelaget, og vi var interesserede i at få at vide, om der var rester af bronzestøberens værksted og andre konstruktioner. Dette ledte til, at museet gennemførte en kort kampagne med son-dager på marken i september 1984.

82:107

Undersøgelse 1984

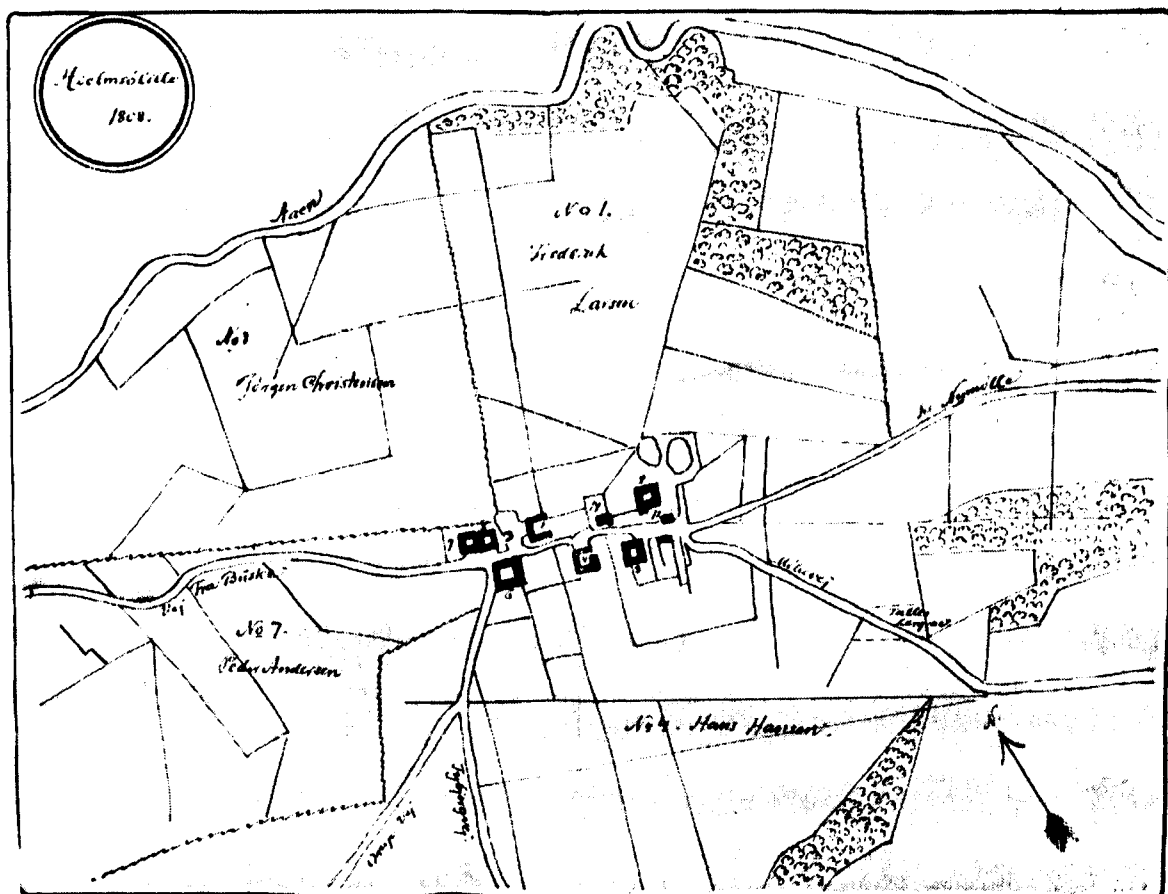
Markens ejer, gårdejer Børge Israelsen, gav venligt sin tilladelse til, at Næstved Museum kunne gennemføre en sonderende undersøgelse på marken i efteråret 1984.

Undersøgelsen skete i dagene 3.-7. september 1984 - umiddelbart efter rapshøsten og før pløjningen til vintersæd.

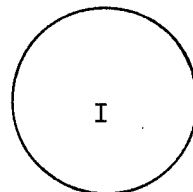
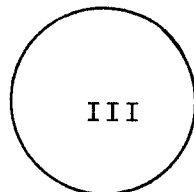
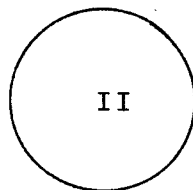
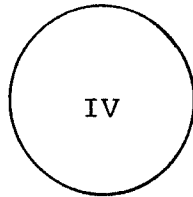
Leder af undersøgelsen var konserveringstekniker, exam.art. Karen Urth. Hun fik assistance af unge fra museets projekter, ligesom Svend Jørgensen deltog i hele kampagnen.

Der blev ved undersøgelsen lavet et antal sondager på 1x2 m, som havde til formål at lokalisere og undersøge især fire forekomster:

Område I	mange østersøskår i overfladen
Område II	meget bronzeaffald i overfladen
Område III	tomten efter gård nr. 1
Område IV	genstande fra vikingetid

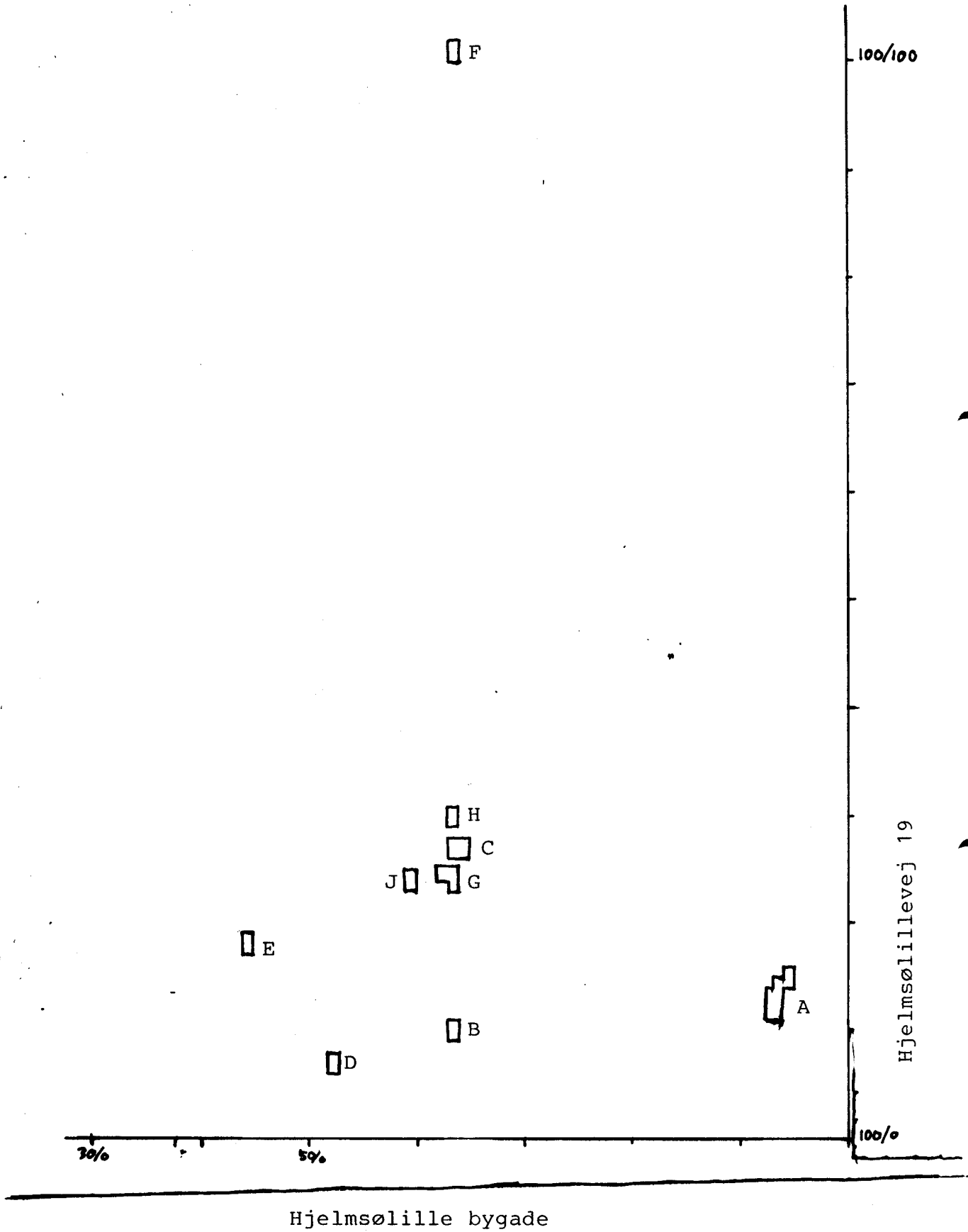

Hjelmsølle 1808. Efter Stenfeldt 1930, s. 305

100/0

Hjelsølille bygade

82:107

Område I - felt A

I markens sydøstlige hjørne havde Svend Jørgensen fundet en del østersøkeramik. Vi ville derfor gerne se, om der skulle være samtidige bebyggelsesspor her.

Felt A med sine udvidelser viste, at pløjelaget her gik helt til undergrund.

I overgangen mellem pløjelaget og undergrunden var der imidlertid bevaret rester af et ildsted med klingertbrændt lerplade.

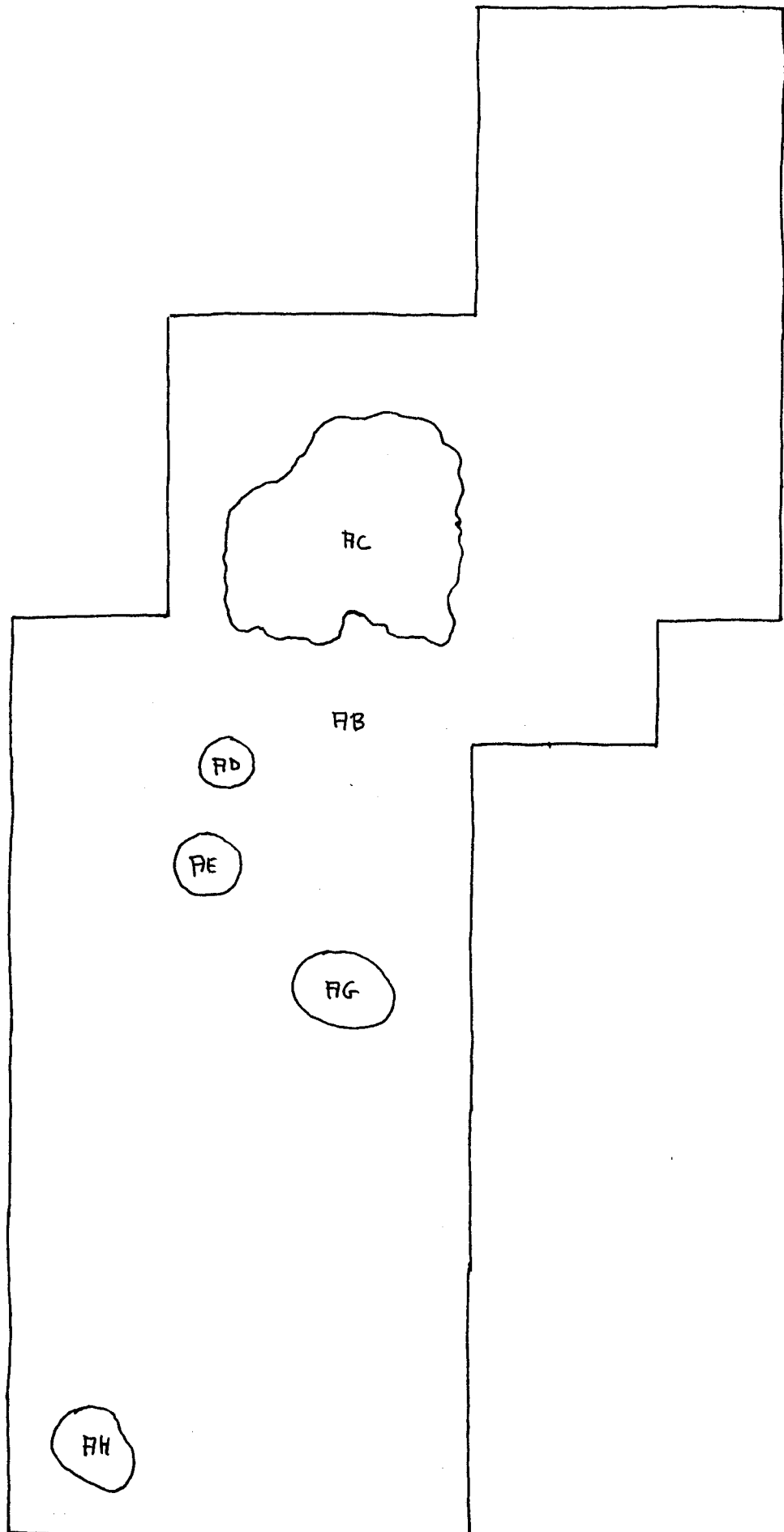
Ved siden af ildstedet fandtes rester af lergulv samt flere stolpehuller.

I ildstedet og i lergulvet fandtes en del østersø-skår fra flere forskellige kar.

Felt A har således givet et indblik i en tidlig middelalderlig hus-tomt, som er meget ødelagt af dyrkningen. Alle lag over denne tomt er endevendt af ploven.

Lagprotokol

- AA pløjelag
- AB lergulv
- AC ildsted med hårdtbrændt lerplade
- AD stolpehul
- AE stolpehul
- AF undergrund
- AG stolpehul
- AH stolpehul

82:107

Område II - felt C, G, H og J

I område II har Svend Jørgensen fundet en lang række genstande, som hænger sammen med metalforarbejdning.

Fundområdet har en diameter på 10-11 m.

Blandt fundene er en digel, støbekegler, støbegrater, en bronzebarre, 2 bronze-hammerhoveder (til punsling?) samt indtil videre 1,3 kg bronzeaffald i form af dråber og klatter. Desuden forekommer en del blyaffald.

I Ribe er det påvist, at der er en tydelig forskel på materialeforbruget mellem den sene jernalders og middelalderens broncestøbere. Jernalderens broncestøber efterlader næsten intet affald - broncen må have været vanskelig tilgængelig og dyr.

Middelalderens broncestøber ser derimod ud til at have haft rigelig tilgang af billig bronze (kobber og tin), eftersom råmaterialerne findes i store mængder som affald omkring værkstedsgruberne.

1,3 kg bronzeaffald fra Hjelmølle kunne på denne baggrund antyde, at det stedlige broncestøberi skal dateres til middelalderen.

I bunden af felt G fandtes et ildsted GF som eneste konstruktion, bevaret i de undersøgte arealer.

I bunden af ildstedet fandtes et østersøskår, som peger på en datering af ildstedet til tidlig middelalder.

I øvrigt viste alle felterne i område II et kraftigt, homogent pløje/muldlag. I laget fandtes lidt supplerende bronzeaffald.

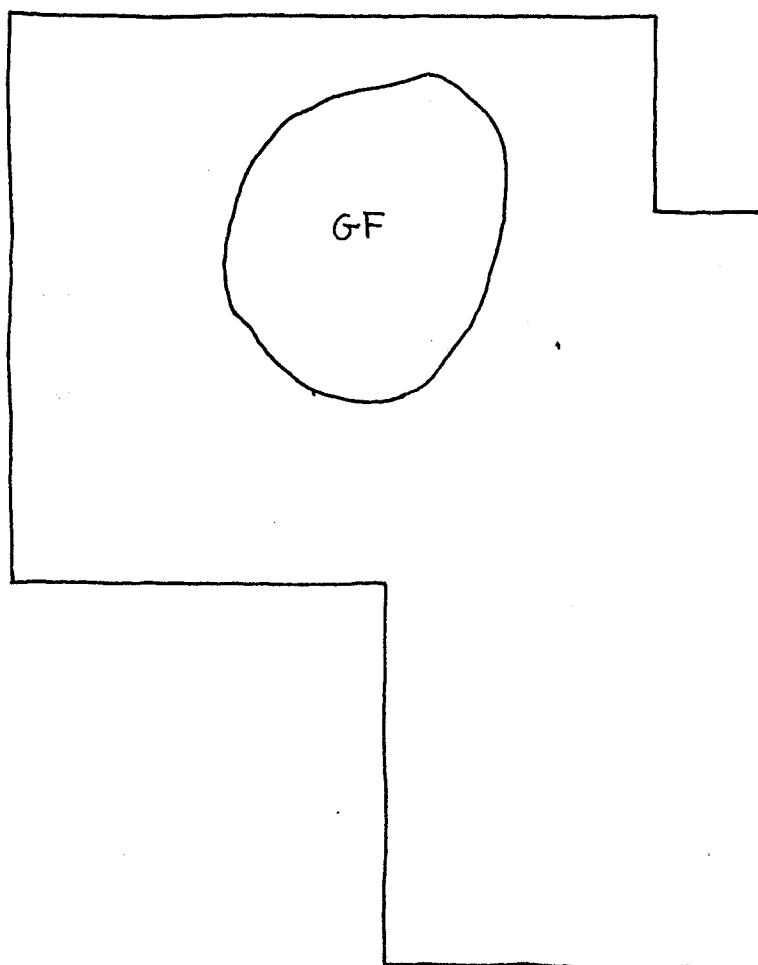
NÆM 82:107

undersøgelse 1984

felt G

1:20

s.8

Område III - felt B, D og E

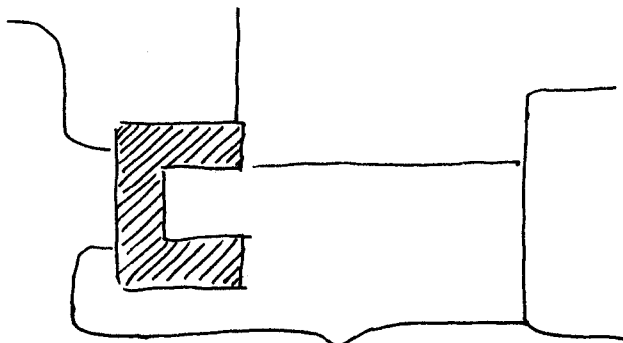
Felterne B, D og E blev udlagt som sondager i området, hvor gård nr.1 lå indtil branden i 1896.

Alle felter viste homogene pløje/muldlag med tykkelse på 30-40 cm.

Felterne viste ikke ringeste spor af bebyggelsesrester.

Undersøgelsen tyder således på, at tomten af gård nr.1 er helt udpløjet.

Gård nr.1 i 1808

Område IV - felt F

Flere genstande fra vikingetid, bl.a. et trefliget spænde og et lille fragmenteret spænde i Urnes-stil, var fundet på den nordvendte skråning ned mod Susåen. Det blev derfor besluttet at lægge en sondage også her.

Felt F viste et muldlag med tykkelse på 30-40 cm uden spor af kulturlag eller konstruktioner.

Konklusion

I felterne A og G fandtes ildsteder, som peger på bebyggelse fra tidlig middelalder.

I øvrigt har undersøgelserne vist, at ploven har endevendt stort set alle kulturlag og bebyggelsesspor i området.

Fundmaterialet, som Svend Jørgensen har bragt til veje ved hjælp af sin metaldetektor og sit syn, viser til gengæld kontinuerlige aktiviteter i området fra vikingetid frem til i dag, idet alle perioder er repræsenterede ved mange fund.

Der er på denne baggrund god mening i, at Svend Jørgensen fortsætter sit arbejde med at indsamle løsfund fra pløjelaget, idet det på denne måde efterhånden vil kunne lade sig gøre at tegne et ganske detaljeret billede af tomtens historie og de aktiviteter, som er foregået på og omkring tomten.

Hvis det engang skulle komme til en byggemodning af grunden, bør det overvejes i den forbindelse at løfte muldlaget af for på store flader at fange bebyggelsen, specielt den tidlige, gennem stolpehuller og gruber.

Indtil videre vil en fortsat dyrkning i uændret dybde ikke ændre nævneværdigt på de bebyggelsesspor, som undersøgelsen har vist.

Interessen ved fundet samler sig især om bronzestøberiet, som er bemærkelsesværdigt i en landsby. Fund som dette må indgå i diskussionen om det middelalderlige håndværks forhold til købstad og landsby.

Set under ét viser fundet naturligvis, at Hjelmsøllille indtil videre kan dateres til vikingetid.

Tekniske oplysninger

Målesystem

Ved hjælp af to jernrør, banket i jorden med 70 m's mellemrum, er der etableret en hovedlinie (x-akse) langs bygaden Hjelm-sølillevej, se oversigtsplan 1:500. (se s. 4)

De to jernrør er efterladt og vil kunne genfindes ved hjælp af metaldetektor.

Det østlige jernrør med koordinaterne 100x/0y fungerede tillige som dagligt fixpunkt for koteringen.

Punktet er koteret i forhold til punkt 2712 9009 på nordfacaden af stuehuset til gården matr.nr.3a af Hjelm-sølille, et punkt, som har koten 35,06 m o.h.

Jernrøret 100x/0y har kote 34,47 m o.h.

Tegning

Alle tegninger er udført i målestok 1:20 på tegnefilm.

Foto

Undersøgelsen er dokumenteret fotografisk ved sort-hvide papirbilleder.

Fundmaterialet

Fundmaterialet og det tilhørende dokumentationsmateriale opbevares på Næstved Museum som museumssag NÆM 82:107.

Væsentlige dele af fundet er permanent udstillet i museets hovedafdeling, Ringstedgade 4.

Danfæ opbevares dog på Nationalmuseet, forsåvidt det ikke er uddeponeret på Næstved Museum.

NÆM 82:107

Tekniske oplysninger.Deltagere

leder	Karen Urth Charlotte Jensen Keld Salminen Svend Jørgensen
fotograf	Peter Koldorf
beretning	Palle Birk Hansen
renskrivning	Gitte Kring Andreasen

Samarbejdspartnere

ejer: gårdejer Børge Israelsen
Hjelmsøllillevej 23
4160 Herlufmagle
03 642240

finder: Svend Jørgensen
Hjelmsøllillevej 19
4160 Herlufmagle
03 642248

Litteratur

Stenfeldt, Niels Om Tybjerg Sogn og Herregaardene
Tybjerggaard og Hjelmsø i Gamle Dage.
1930.
Udgivet af Tybjerg Bylaug 1981.

NÆM 82:107

Hjelmsøllille matr.nr. 1a
Tybjerg sogn
Tybjerg herred
Præstø/Storstrøms amt

Smedemester Svend Jørgensen, Hjelmsøllillevej 19, 4160 Herlufmagle, tlf. 03 642248, har i længere tid undersøgt pløjelaget på nævnte matrikel, hvor indtil 1896 gård nr. 1 i Hjelmsøllille var anbragt, med en minesøger. Han har derved fundet en del genstande af metal, hvis fundsteder han løbende har indtegnet på en skitse over området.

Genstandene blev afleveret til Næstved Museum 28.10.1982 og 03.11.1982 med en redegørelse for fundomstændighederne og omtalte skitse.

En del af genstandene er middelalderlige, andre stammer fra renaissance og nyere tid. Desuden er fundet en del keramik, som vil blive afleveret til museet.

Blandt fundene samler interessen sig umiddelbart om:

82:107-1-4 : 4 mønter, middelalder

82:107-17-18: 2 støbekegler af bronze

82:107-19 : en digel

82:107-20 : et antal bronzedråber og -klatter

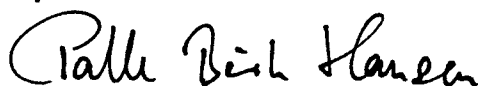
82:107-21 : en forgyldt fingerring med ligeledes forgyldt madonnaframstilling, middelalder.

Mønter og fingerring afleveres til Nationalmuseet med henblik på danefæbestemmelsen.

Der er her, så vidt det kan bedømmes, tale om en forsvarlig brug af minesøger, idet finderens kun arbejder i pløjelaget, indtegner fundene på skitse og afleverer materialet til museet.

Området, som ud over gårdtomter øjensynligt rummer affald fra en bronzestøber, formodentlig middelalderlig, må helt klart undersøges i tilfælde af, at der fremtidigt sker indgreb i området.

Sagen kan derfor ikke betragtes som endeligt afsluttet.

Palle Birk Hansen
museumsleder

NÆM 82:107

Fundliste

82:107-1	: mønt	middelalder
-2	: mønt	middelalder
-3	: mønt	middelalder
-4	: mønt	middelalder
-5	: bogspænde	renaissance
-6	: bogspænde	renaissance
-7	: stylus	middelalder ?
-8	: bronzegenstand	?
-9	: ringspænde	middelalder
-10	: cirkulær pynteplade	middelalder ?
-11	: bjælde	middelalder
-12	: tinknap	nyere tid
-13	: tinknap	nyere tid
-14	: skuffegreb	nyere tid
-15	: låseskilt	nyere tid
-16	: tandhjul til ur	nyere tid
-17	: støbekegle, bronze	middelalder ?
-18	: støbekegle, bronze	middelalder ?
-19	: digel	middelalder ?
-20	: 13 bronzedråber	middelalder ?
-21	: forgyldt fingerring med madonna	middelalder
-22	: bidsel, jern	middelalder
-23	: 12 knapper	nyere tid

Mønterne:

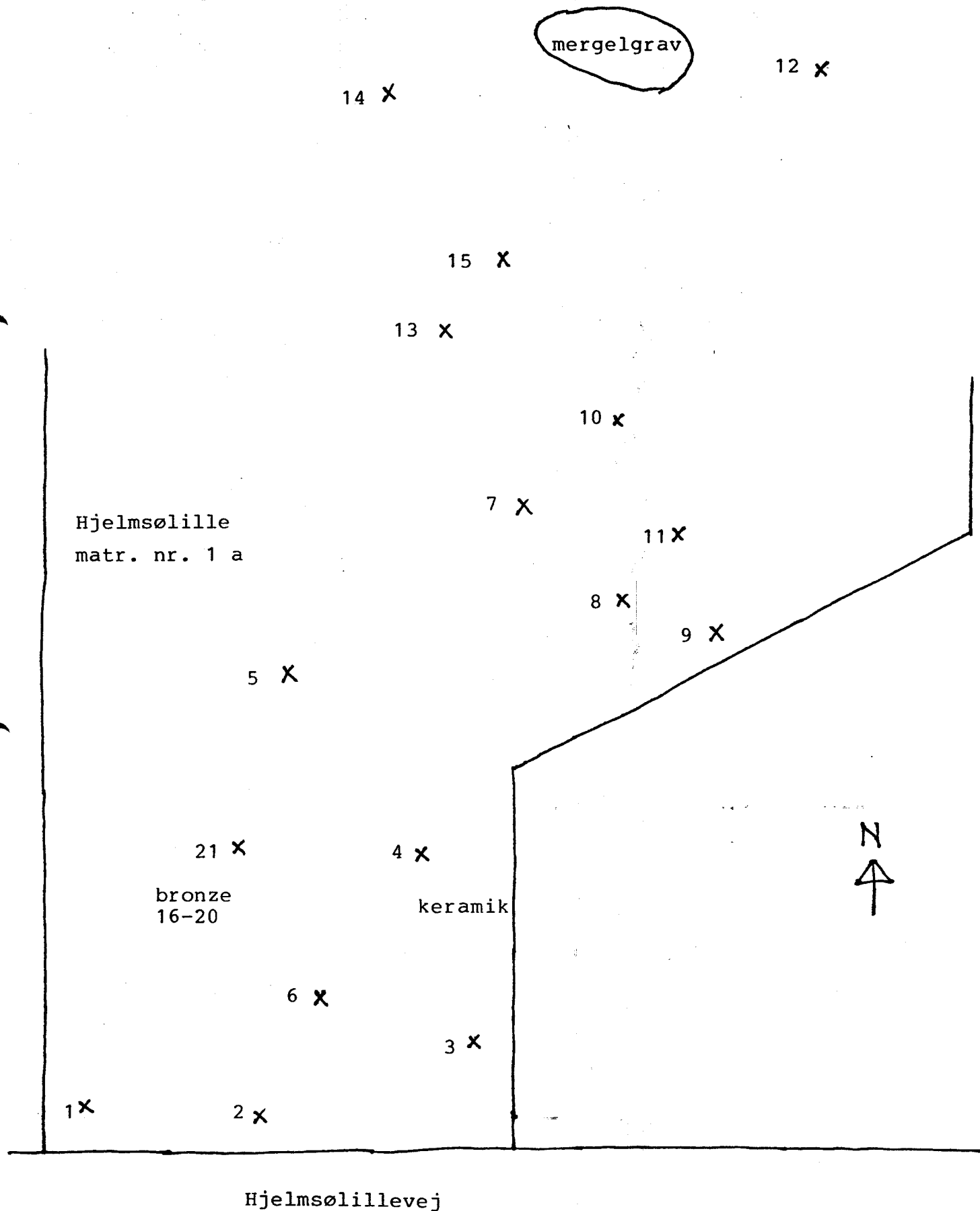
82:107-1: Erik af Pommern, kobbersterling ca. 1422, Lund

82:107-2: Christoffer 2. , 1319-32, Ribe

82:107-3: Christoffer 2. , 1319-32, Ribe

82:107-4:

Situationsplanskitse ved Svend Jørgensen.

Hielmsøllille
1808.

Aaen

No 1.

Frederik

Larsen

No 8

Jørgen Christensen

Vej
Tra Búske

No 7.

Peder Andersen

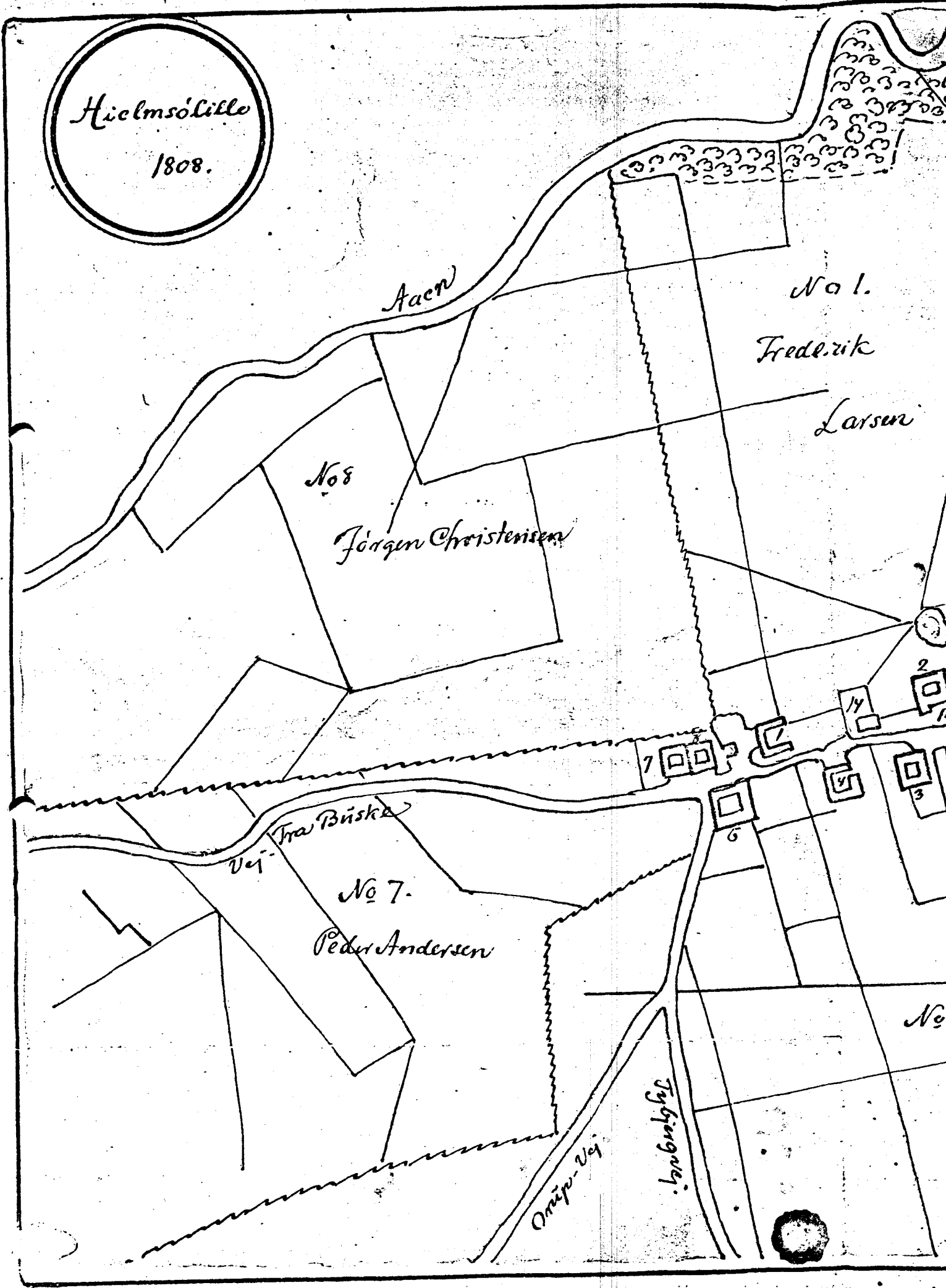
7 14 2 12

6

No 9

Ompe-Vej

Tybergvej

10. januar 1964
10. januar 1964
10. januar 1964

10. januar 1964

Kære Børge Israelsen.

Hermed følger 2 bronze-kopier af den lille bronze-ambulationsskål,
som er fundet på din mark og erklæret derved.
Kopierne er en gave fra museet til dig.

Med venlig hilsen

Palle Sirk Hansen
Museumslæder

MODTAGET

- 7 JULI 2004

Næstved Museum
att. Palle Birk Hansen
Ringstedgade 4
4700 Næstved

FORSKNING OG FORMIDLING
Den kongelige Mønt- og Medaillesamling

FREDERIKSHOLMS KANAL 12
1220 KØBENHAVN K
FAX 33 15 55 21

DIREKTE TLF 33 47 31 44
E-MAIL jens.christian.moesgaard
@natmus.dk

DATO 5. juli 2004

FP 6893 ; NÆM 1986:160

[H. 82:167]

Kære Palle!

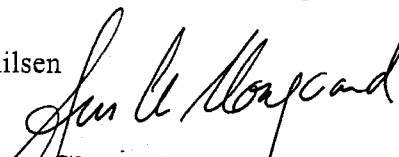
Bedre sent end aldrig! Under oprydning af gamle uafsluttede sager er jeg nu kommet til mønterne, som jeg fik ind fra dig for snart længe siden. En del er lavet, og du skulle have fået oplysning herom. Flere sager er dog uafsluttede, bl. a. NÆM 1986:160, matr. 7d, Hjelmsøllille, Tybjerg sogn:

1. Erik af Pommern, kobbersterling, c. 1420-1440, Lund (160-05).
2. Samtidig forfalskning i kobber af 2 skilling, årstal 1662 (160-07).
3. England, Edward I, penny, class IX, c. 1300-1302, London (160-08).
- 4-5. Lübeck, sechsling, 1559, Behrens 428 (160-02, -04).
6. Lübeck, sechsling, 1592, Behrens 432 (160-03).
7. Stralsund, schilling, 1538 (160-06).

Mønterne er Danefæ. Du skriver i din indsendelsesliste, at finderen er Svend Jørgensen, Hjelmsøllillevej 19, 4160 Herlufsmagle. Jeg kan ikke finde ham på Krak. Nu havde mønterne jo først ligget et stykke tid hos jer, og dernæst temmelig længe her. Ved du, om han er flyttet? Han har jo i princippet ret til Danefægødtgørelse for fundet. Jeg har i øvrigt en del flere sager fra ham undervejs.

Vi takker for konserveringen af mønterne, der var til stor hjælp ved bestemmelserne. Vi skal meget beklage den urimeligt lange behandlingstid.

Med venlig hilsen

Jens Christian Moesgaard
museumsinspektør
Den kgl. Mønt- og Medaillesamling

NATIONALMUSEET

Svend Jørgensen
Havmosevej 8
4862 Guldborg

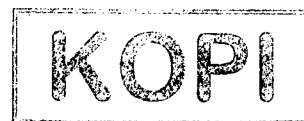
FORSKNING OG FORMIDLING
Den kongelige Mønt- og Medallesamling

FREDERIKSHOLMS KANAL 12
1220 KØBENHAVN K
FAX 33 15 55 21

DIREKTE TLF 33 47 31 44
E-MAIL jens.christian.moesgaard
@natmus.dk

DATO 19. august 2004

FP 6906 ; NÆM 1982:107 (side 11-30 i indsendelseslisten).

Kære Svend Jørgensen!

Under oprydning i uafsluttede sager er vi nu kommet til de mønter, som du har fundet på 'gård nr. 1', Hjelmsøllille, Tybjerg sogn. Næstved Museum har indsendt dem hertil til Danefæbehandling. Næstved Museum har fået mønterne konserveret, hvilket var til stor hjælp ved bestemmelserne.

1. Svend Estridsen (1047-74), penning, Lund, Hbg. 31, indskrifter med runer, møntmester Alfrik (99).
2. Samme type, møntmester Fati, halv, brækket (101).
3. Samme type, møntmester Gothwine (98).
4. Svend, Estridsen, penning, Slagelse, Hbg. 45 var, ukomplet (100).
5. Dansk penning af typen MB 4, traditionelt henført til Erik Plovpenning (1241-1250), Lund (102).
6. MB 222-226, henført til Erik Glipping (1259-86), Ribe (202).
7. MB 245, samme henførelse (190).
8. MB 327, henført til Erik Menved (1286-1319), Roskilde (183).
9. sandsynligvis samme type (187).
10. MB 333-41, samme henførelse (97).
11. MB 357-60, samme henførelse (179).
12. muligvis MB 388, samme henførelse (204).
13. MB 389-91, samme henførelse (180).
14. MB 415, samme henførelse (191).
15. sandsynligvis MB 424-25, 427, samme konge, Nørrejylland (207).
16. MB 437, samme henførelse (195).
17. MB 474, samme konge, Ribe (181).
18. MB 487, samme henførelse (186).
19. MB 510, samme konge, Slesvig (196):

- 20-21. MB 515, samme henførelse (94, 178).
22. MB 538, henført til Christoffer II (1320-32), Lund (104).
- 23-25. MB 554-55, samme konge, Roskilde (182, 189, 69).
- 26-29. MB 556, 558, samme henførelse (206, 194, 188, 184).
30. MB 562-563, samme henførelse (197).
31. sandsynligvis samme type (205).
- 32-34. MB 566-67, samme henførelse (96, 193, 208).
35. MB 574, samme henførelse (70).
36. MB 606, samme konge, Ribe (185).
37. MB 628, samme konge, Slesvig (33).
38. MB 628 eller 629, samme henførelse (209).
- 39-41. Danske penninge, o. 1300, ubestemt type (93, 95, 192).
- 42-43. Danske penninge, o. 1320/40, ubestemt type (199, 198).
44. Erik af Pommern, kobbersterling, c. 1420-1440, Lund (201).
45. Erik af Pommern, gros, 1430'erne, Lund (177).
46. Christian I (1448-81), hvid, Malmø (108).
47. Hans (1481-1513), hvid, Malmø (107).
48. Hans, hvid, Ålborg (176).
49. Frederik I, søsling, Kbh., 1524, Galster 57B, bøjet (175).
50. Frederik I, søsling, Landskrona, 1524 eller 1525, Galster 66, ukomplet (103).
51. Christian IV, søsling, uden årstal (1602, 1604, 1607), Hede 81 (124).
52. Christian IV, skilling, 1621, Hede 119B (106).
53. Norge, Frederik I, skilling, Bergen, Galster 170, slidt, bøjet (174).
54. Mecklenburg, Johan Albrecht I, sechsling, 1552 (200).
55. Stralsund, schilling, 1538 (105).
56. fragment af en arabisk sølvdirhem fra vikingetiden (270).

Disse 56 mønter er som alle ældre mønter fundne i Danmarks jord Danefæ, og de vil indgå i vor samling af danske fundmønter. Nationalmuseets Direktør har efter indstilling herfra fastsat en godtgørelse på 7500 kr., der vil blive dig tilsendt. Godtgørelsen er efter gældende regler skattefri. De resterende 24 mønter er alle småmønter fra 1700-, 1800- og 1900-tallet. De er ikke erklæret for Danefæ og returneres derfor til Næstved Museum.

Mønterne udgør et interessant udsnit af de mønter, der var i omløb gennem tiderne. Vi er specielt glade for runemønterne, som vi ikke ser så tit. Også skillingen fra Bergen i Norge ses sjældent.

Vi vil gerne meget beklage den alt for lange behandlingstid på denne sag.

Venlig hilsen

Jens Christian Moesgaard
 museumsinspektør
 Den kgl. Mønt- og Medaillesamling

Kopi til Næstved Museum.

NÆM.	ART	OPRINDELSE	ERHVERVELSE	GRP.
36:160	diverse genstande	Hjelmsøllille matr.nr. 7 d Tybjerg sogn	Svend Jørgensen Hjelmsøllillevej 19 4160 Herlufmagle	S
- 1	= 82:107-90 trefliget spænde			
- 2	= 82:107-91 mønt 1559			
- 3	= 82:107-92 mønt			
- 4	mønt, sølv	Moneta Lvbecens 1559 Civitas imperialis		
- 5	mønt, kobber			
- 6	mønt, sølv	Moneta nova svnd (15)38 Salve Devs in nom. tvo S	(Stralsund ?)	
- 7	mønt, kobber			
- 8	mønt, sølv	England Edward 3. 1327-77 London		
- 9	bæltespænde med rembeslag	gotisk		
-10	nøgle	tidligmia.?		
-11	klædeplombe, bagside	s'Hertogenbosch ? 1500-1550		
-12	tenvægt, bly			
-13	tenvægt, bly			
-14	tenvægt, bly, dekor.			
-15	fingerbøl, kobber			

NÆM.	ART	OPRINDELSE	ERHVERVELSE	GRP.
86:160	fortsat	Hjelsølille matr.nr. 7 d	Svend Jørgensen	S
-16	beslag, udtunget	gotisk		
-17	beslag, 4-kløver	gotisk		
-18	beslag, m.bukkel+nitte			
-19	beslag	gotisk AVE MARIA		
-20	beslag, m. stjerne			
-21	beslag			
-22	mandelformet slut- skive fra kniv - håndtag	middelalder		
-23	mellemskive fra kniv håndtag			
-24	bæltespænde, 8-formet	mia.		
-25	bæltespænde, Ø-formet	-		
-26	bæltespænde, 8-form m. torn	-		
-27	bæltespænde, 4kantet	-		
-28	bæltespænde, 4kantet m. torn	-		
-29	samleled fra bidsel	mia.?		
-30	fingerring, kobber m. indpunslet dekor.	mia.		
-31	3 kobberringe den ene muligvis bæltespænde			
-32	skive m. 5 huller kobber			
-33	beslag, ugleform kobber, m. torn bagpå			
-34	2 hvælvede beslag med torn kobber			

NÆM.	ART	OPRINDELSE	ERHVERVELSE	GRP.
36:160		Hjelmsøllille matr.nr. 7 d	Svend Jørgensen	S
-35	2 vægtlodder, kugleformede bronze			
-36	vægtlod, 3 punkter bly			
-37	ben fra gryde bronze	mia.		
-38	diverse affald kobber-blik			
-39	diverse affald kobberblik med nitter			
-40	2 kobber-rør			
-41	bly-affald			
-42	geværkugle bly	nyere tid		
-43	spænde, 4kantet			
-44	2 spænder, Øformede			
-45	spænde			
-46	skospænde, tin			
-47	bronzespænde			
-48	spænde, fragm.			
-49	møbelbeslag, tin 2 fragmenter	m. palmetter		

NÆM.	ART	OPRINDELSE	ERHVERVELSE	GRP.
86:160		Hjelmsøllille matr.nr. 7 d	Svend Jørgensen	S
-50	randskår fra kande blyglaseret rødgoods	mia.		
-51	3 stjertpotteben	nyere tid		
-52	6 skår af stjertpotter	-		
-53	volut-hank fra skål 2 skår	-		
-54	stentøj, skår	-		
-55	BLYDRÅBER			